

Aýdyn Tonga: «Sosializmi esas edip alan dini hereketler görmezlige salynýar»

Category: Kitapcy, Söhbetdeşlik, Sözler

написано kitapcy | 25 января, 2025

Aýdyn Tonga: "Sosializmi esas edip alan dini hereketler görmezlige salynýar" AÝDYN TONGA: «SOSIALIZMI ESAS EDIP ALAN DINI HEREKETLER GÖRMEZLIGE SALYNÝAR»



«Taryhyň ýagтысында din» kitabynyň awtory Tonga «Din bize pikir edişimizden has köp zatlary aýdýar» diýýär.

Ylmy barlagçy-ýazyjy Aýdyn Tonga täze ýazan «Taryhyň ýagтысында din» ("Tarih Işığında Din") kitabı hakynda berlen sowallara jogap berdi.

«Kapital yslamyň özeni Mugawyýa», «Şerigatyň kesen barmagy», «Çuññur yslam», «Emewiler», «Osmanlynyň parallel döwleti

kadyzadalylar» ýaly kitaplaryň awtory Aýdyn Tonga altynjy kitaby «Taryhyň ýagtyşynda din» kitaby bilen bu gezek mormonlar, Iegowanyň şáýatlary, rastafarianlar, hristian başbaptistler, behaýylar, otparazlar, mazdakylar, kadyýanylar, jaynistler ýaly dürlı dini akymalaryň üstünde durup geçýär.

«Ýeri gelende şu günki gün, ýeri gelende geçmişde diniň adyndan adamlary dirilige ýakanlary, diniň adyndan şahsy bähbitleri üçin uruş turzanlary, şeýle-de dini gymmatlyklara perdelenip mal-mülk, baýlyk toplanlary we hasam beteri dini hususy firmasy ýaly gören kişileriň ýa-da toparlaryň kimlerdigini-de gowy bilyäris» diýen Aýdyn Tonga bilen onuň soñky kitaby «Taryhyň ýagtyşynda din» kitaby hakda pikir alyşdyk.

– Isleseňiz kitabyň ady bilen başlalyň. Nämüçin «Taryhyň ýagtyşynda din?

– Dinleriň üstünde durup geçende ýa-da okanda hamana yslam, hristiançylyk, iudaizm ýaly dinleriň gürrüñini edýäris. Iň azyndan göz öňüne getirme dünýämizde şeýle netije ýüze çykýar. Ýogsam bolmasa dinler jemgyyetleriň taryhynda iňňän möhüm we baý orny eýeleýär. Dünýäniň dürlı döwürlerinde we dürlü geografiýalarda orta çykan, hazır uýýanlary bolmasa-da öz döwründe müňlerçe adamy töweregine üýüşüren yüzlerce din-ynançlardan söz açýarys. Menem şu hususda bir tarapdan taryhy dowamlylygy aýdyňlaşdyrmak, beýleki bir tarapdanam yzda galan şol taryh sahypalarynda ýerini alan «mukaddes tejribeleri» we olardaky sosialistik gurluşy äsgäre çykarmak üçin şeýle adyň gerekdigini pikir etdim.

– Eýsem, siziň pikiriňizce din diýýänimizem siziň çemeleşmäňiz bilen nämüçin beýle gysyşlygyň arasynda galyp, şol taryhy baýlygy we diniň dünýädäki ýaýrawyny göremzok?

– Elbetde, beýle ýagdaýyň orta çykmagyna sebäp bolan örän köp faktoryň gürrüñini edip bileris. Turuwbaşdan dinler dünýäsi-de güýç gatnaşyklaryndan, ykdysady-syýasy ýaýrawyndan we guramaçylykly gurluşlaryň ululygyndan özbaşdak emele gelenok.

Bu manyda gelinen sepgit bilen bir hatarda güýçli kapital gurluşyna hem-de eýerijileriniň sanyndaky köplük we ş.m. faktorlar sebäpli käbir dinler tebigy ýagdaýda öñe çykyp bilyär. Beýleki bir tarapdan ýasaýan ýurdumyzdaky agalyk edýän din şu tarapy bilen öz kanunylygyny yqlan edip, beýleki dinleri aç-açan bir gyra zyñyp bilyär. Şuňa meňzeş formada ýurdumyzdaky bilim, medeniýet ýaly birmenzeş dinamikalarqm dinleriň sosialistik dünýäsini gözden sydyryp bilyär. Aýdyşym ýaly bu ýagdaýa sebäp bolýan örän köp sanly faktor bar. Emma hakykat şu ki, beýle ýagdaý aslyýetinde adamyň din bilen guran gatnaşygynyň düşünilmegine päsgel berýär. Ýagny dini sosializme kölege düşürýänler dini belli geografiýalara ýada şahslara baglap goýýar. Bu ýagdaý bolsa diniň taryhylygyny, sosiologik we psihologik dinamikalaryny örseliyor.

– Kitaba dolanyp geler bolsak, siz bu sosializmi görkezmek üçin ylmy işiňizde haýsy dinlere ýa-da dini toparlara ýer berdiňiz?

– Ilki bilen şuny aýtmak isleýärin, şeýle kitabı yazanymda san boýunça gaty köp dine ýer bermek isledim. Emma ahyrsoñunda özümce saýlap-seçip almalylarym boldy. Şonuň üçin menem bu kitapda mormonlar, «Iegowanyň şayatlary», rastafarianlar, hristian anabaptisler, aýratynam behaýylar, otparazlar, mazdaklar, kadyýanylar, jaýnistler ýaly dini akymlaryň üstünde durup geçmäge synanyşdym.

– Siziň ýokarda sanap geçen dini hereketleriňiz, hasam beteri kitabınyz bize nämeleri çawuş çakýar, kitapda näme gürrüň berilýär?

– Şeýle düşündirjek bolaýyn, meniň pikirimçe islendik adamyň we has uly topbak hökmünde jemgyýetleriň şahsy kyssasy, başdan geçirilmeleri, şu güne düşünmegiň hatyrasyna yzda goýup gelen geçmişi bar. Ine, şol kyssalary görmezden, olaryň üstünde oýlanyp, kelle döwmezden ne adama, ne-de jemgyýetlere doly manysynda düşünmek mümkün däl. Kitap şu tarapy bilen diniň we adamyň arasyndaky gatnaşygyň kyssasyna aralaşmak ugrunda bir

ädim ädýär. Soňra mundan ýola çykyp, tebigaty mukaddesleşdirýän we şu sebäpli-de onh gorag astyna alýan dini ynançlary, sütemkärligiň hemme görnüşine garşy durýanlaryn soňra deňlik we adalat ýaly şygarlary başyna täç edýänleri, meselem hususy eýeçilige garşy çykýan dini hereketleri göze ildirýär. Dek şu ýerdenem diniň aňyrsyndaky adamyň dünýäsini täzeden jedele goýýar. Elbetde, şol bir wagtyň özünde diniň üstüne ýüklenen birtaraply düşündirişleri-de. Şeýle-de dine kesgitli görnüşde ýazgaryjy äheňde garaýan gatlak dini dowamly diýen ýaly negatiw sözler bilen tankyt edende, meselem dini baýlaryň wekilçiligini edýän ugry hasaplanda, hususy eýeçilige garşy çykýan we sosializmi esas edinen dini hereketleri görmezlige salýar. Ýogsam bolmasa dinler taryhy bize bu boýunça-da diýseň täsin maglumatlary berýär.

– Beýleki bir ýandan dinler taryhynda we häzirem diniň adyndan edilýän erbetlikleri-de bilýaris.

– Hawa, bolman näme. Häzirem, geçmişde-de diniň adyndan adamlary diriligine oda ýakanlary, «din ugrundaky söweşler» ady bilen şahsy bähbitleri üçin uruş turzanlary, şeýle-de dini gymmatlyklaryň aňyrsynda mal-mülk, olja toplanlary we hasam beteri dini hususy firma ýaly görýän şahslaryň ýa-da toparlaryň bardygyny-da bilýaris. Elbetde, şu aýdýan hakyatlarymam şundan öñ agzap geçenlerimiň bir parçasy. Bütin bu bitewiligiň içinde ähli taraplary bilen din hakykatyny, ýagny adamyň hakykat we many gözlegini, mukaddeslik bilen guran tejribelerini görmek gerek. Beýleki bir tarapdan şuny-da bellemän geçmek bolmaz: durmuşda eksplutarirlenmedik, hyýanatçylykly peýdalanyladyk näçe ugur bar? Mysal üçin syýasat, mysal üçin edara-kärhanalar, şereketler?.. Sany hökman däl, emma ýasaýşa dahylly islendik ugury belli-belli adamlaryň elinde dürli formalarda bähbide, pula, sütemkärlige ýa-da dürli ýaramazlyklara perde tutup bilýärler. Elbetde, din bilen bir hatarda islendik fakt tankyda açık bolmaly, ýöne faktlaryň arasynda diskriminasiýa bolmaly däl.

– Kitabyňyz barada iň soňky gezek nämeleri aýdyp biljek?

– Ilki bilen-ä maňa şeýle mümkünçiliği bereniňiz üçin size minnetdarlygyny bildiresim gelýär. Meniň pikirimçe, adamdan durmuşa, ol ýerdenem dine uzaýan, dini dowamly ýagdaýda täzeden döredip-formulirläp duran aň we kalp reallyggynyň düşünilmegi möhüm hadysa bolup durýar. Elbetde, **aňlamak – olary oňlamagy aňlatmaýar**. Emma durmuşyň her bir ugrunda bolşy ýaly şu ýerde-de diniň aňyrsyndaky adamy, onuň dert-aladalaryny, umytlaryny, ýalñyzlygyny, şatlykly pursatlaryny görmek, şundan ugur alybam onuň bilen real gatnaşyk açmak gerek. Çünkü din bize çak edişimizden has köp zat aýdýar. Has köp signal saklaýar öz içinde. Hemme zady bir gapdala goýalyň, garşylyklaýyn pikirimizi aýtmaga hakymyzyň bardygy üçin olaryň içki dünýälerine, hekaýatlaryna has ýakyndan seretmegimiz gerek diýip düşünýärin.



Atakan SÖNMEZ.
21.06.2021 ý.

© The Independentturkish Söhbetdeşlik